

2022

ОСВІТНІ СИСТЕМИ: РЕТРОСПЕКТИВА, ІННОВАТИКА

(до 100-річчя Всеукраїнського науково-педагогічного журналу «Рідна школа»)

**Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
Всеукраїнський науково-педагогічний журнал «Рідна школа»
Педагогічний факультет НПУ імені М.П. Драгоманова
Кафедра педагогіки**

ОСВІТНІ СИСТЕМИ: РЕТРОСПЕКТИВА, ІННОВАТИКА

**(до 100-річчя Всеукраїнського науково-педагогічного журналу
«Рідна школа»)**

Київ - 2022

2. Програми діяльності Кабінету Міністрів України на 2020–2025 рр. URL: <https://program.kmu.gov.ua/meta/vipuskniki-skoli-e-samodostatnimi-tvorcimi-ta-kreativnimi-osobistostami-aki-maut-gruntovni-znanna-ta-volodiut-kompetentnostami-so-potribni-u-sucasnomu-sviti> (дата звернення 17.02.2022)
3. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи: ухвалено рішенням Колегії МОН України 20.10.2016 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення 21.01.2022).
4. Гарбузюк І. В. Conceptual and categorical analysis of adolescent education based on the development of life skills. Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал : матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України НАІР, м. Івано-Франківськ, Україна. 2019. С. 49–54.
5. Тілікіна Н.В., Кримова М.О. Навички ХХІ століття як умова виходу молоді на ринок праці. Інвестиції: практика та досвід. 2020. № 5. С. 21 – 28.
6. Швець Т. Е. Тьюторинг: теорія та практики. Київ : «Видавнича група «Шкільний світ», 2021. 168 с.
7. Key Competences for Lifelong Learning. (2019). European Reference Framework. URL: <https://www.britishcouncil.org/sites/default/files/youth-in-action-keycomp-en.pdf> (дата звернення: 17.02.2022)
8. Framework for 21 st Century Learning. The Partnership for 21 st Century Learning. – 2015.

Шкурко Іван Іванович
 професор кафедри педагогіки
 Національного педагогічного
 університету ім. М. П. Драгоманова
 м. Київ
 E-mail: shkurko1941@gmail.com

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ОКРЕМИХ ФРАГМЕНТІВ ЛИСТА

В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ДО М. С. ХРУЩОВА

(кінець 50-х – початок 60-х років ХХ ст.)

Актуалізовано творчий педагогічний пошук В. О. Сухомлинського, його роздуми про поліпшення якості навчально-виховної роботи у середній загальноосвітній школі. Висловлено низку критичних зауважень у листі до

М. С. Хрущова, показано рефлексії українського педагога на освітянські процеси, які відбувалися у хронологічних межах даного дослідження.

Ключові слова: школа, освіта, Сухомлинський, Хрущов.

Обережно перегортаю пожовклі сторінки газети «Правда». Читаю останню прижиттєву працю В. О. Сухомлинського, текст якої згідно з волею автора було 27 серпня 1970 року передано по телефону з Павлиша в Москву – в редакцію газети «Правда» і опубліковано 1 вересня 1970 року. Василь Олександрович у своєму останньому «Слові до учнів» побажав і першокласнику, і випускнику зберегти у своїй душі «трепетне, шанобливе почуття, коли ви згадаєте про шкільний дзвоник і парту, шкільний підручник і сувору тишу в класі. Щоб, ставши дорослим, і проходячи повз школу, ви скинули шапку, щоб шкільні роки згадували з щемливим почуттям любові і вдячності» [3, с. 613]. Ці останні слова українського педагогічного генія є квінтесенцією його досить складного, драматичного, надзвичайно напруженого, чесного життя. Текст звернення до учнів переконливо показує, що учитель В. Сухомлинський, будучи безнадійно хворим, навіть у останні хвилини свого земного життя-подвигу, глибоко вболіває за своїх вихованців, яким він подарував 35 років своєї любові, нелегкої праці, розуму, сили волі, знань і майстерності, віддав своє серце.

Мотивований читач авторського тексту знає, що Василь Олександрович ніколи не був байдужим до проблем української освіти, а також світової педагогіки, до учителів і батьків, до усіх, з ким йому довелося комунікувати і співпрацювати протягом багатьох років свого аж надважкого життя.

Свідченням сказаного є досить сміливий, глибоко виважений і професійно обґрунтований лист В. О. Сухомлинського про наболіле, актуальні проблеми освіти України і інших регіонів радянської доби до Центрального Комітету КПРС і особисто М. С. Хрущова. Аналіз змісту цього листа показує, що В. О. Сухомлинський «не погоджується з партійною програмою реформування школи, а також виступає на нараді при ЦК КПРС з приводу організації шкіл-інтернатів, де називає ідею загального суспільно-державного виховання дітей з дворічного віку необґрунтованою і небезпечною. Він виступив також з

критикою положень, що відстоювали ідею ранньої й повної професійної підготовки учнів» [4, с. 383].

Від себе, як свідка епохи Сухомлинського, зазначу, що таких особистостей, глибоко переконаних і безмежно відданих освіті і школі, у 50-х-60-х роках минулого століття на просторах колишнього Радянського Союзу я не пам'ятаю. Адже вистраждані педагогічні ідеї В. О. Сухомлинського, ще за його життя служили фундаментом навчання і виховання школярів. В опублікованих наукових монографіях, зокрема таких, як «Серце віддаю дітям» (1968 – НДР, 1969 – Україна), «Павлиська середня школа» (1969), «Слово рідної мови» (1965) інших працях, освітяни черпали ідеї і цінності, які широко застосовували в навчально-виховному процесі загальноосвітніх шкіл. Позиції Василя Олександровича, за свідченням його дочки, нині академіка АПН України О. В. Сухомлинської, авторитетного педагога «підтримували і деякі офіційні особи, зокрема перший секретар ЦК КПУ П. Ю. Шелест, якому, без сумніву, імпонувало звернення Василя Олександровича до національних витоків. Саме завдяки його підтримці педагога було нагороджено в 1968 р. Золотою зіркою Героя Соціалістичної Праці та другим орденом Леніна» [5, с. 385].

Повертаючись до інвентаризації листа В. О. Сухомлинського, перш за все, зазначимо, що він у даному документі концентрує увагу М. Хрущова переважно на магістральних проблемах середньої загальноосвітньої і вищої школи. При цьому, автор принципово і багаторазово не погоджувався з ідеями і твердженнями М. Хрущова, які він виклав у доповідній записці в Президію ЦК правлячої у той момент партії. Таких заперечень і сумнівів нами виявлено понад чотирнадцять.

Погодьтеся, читачі, що заперечувати першій особі такого рангу, до того ж такої величезної авторитарної держави і при тому, що ця персоналія характеризується аж занадто вираженою імпульсивністю і досить часто неадекватними діями – це насправді мужній вчинок фронтовика, учителя,

директора школи, вченого, великого патріота з особливою харизмою і генетично успадкованою українською ментальністю.

В. О. Сухомлинський аж ніяк не солідаризується з досвідченим партійним функціонером Микитою Хрущовим з його твердженням про те, що «середня загальноосвітня школа готує випускників тільки до вступу у виші». Підставою для такого сумніву було немало фактів. Перший і головний – це той, що В. О. Сухомлинський достеменно володів інформацією про стан освіти в Україні і в інших регіонах держави. Сприяла цьому також багата і інтенсивна епістолярна практика українського педагога. Він систематично отримував листи від освітян України, Білорусії, багатьох інших регіонів колишнього Радянського Союзу. У цій переписці фіксувався досвід кращих учителів з проблем дидактики, теорії і практики виховання, управління системою освіти. Як заслужений учитель школи України, член-кореспондент Академії педагогічних наук РРФСР, Василь Олександрович постійно брав участь, багаторазово виступав на представницьких педагогічних форумах з доповідями і повідомленнями, а також обмінювався апробованими педагогічними ідеями з партнерами-освітянами, науковцями, управлінцями різних рівнів, був учасником багатьох серпневих конференцій педагогічної спільноти тощо.

Зазначене свідчить про те, що учитель – Сухомлинський професійно орієнтувався в пріоритетах освітянської галузі, багато інноваційних педагогічних ініціатив апробував у школі-лабораторії Павлиша і зрозуміло, мав підстави опонувати Хрущову.

Для більшої переконливості і обґрунтування своїх висновків В. О. Сухомлинський аналізує, перш за все, досвід небайдужих для нього українських шкіл з виробничим навчанням. Педагог-Сухомлинський свідчить, що «випускники середньої школи уміють добре працювати на тракторі і комбайні, набувати спеціальності токарів, слюсарів, агротехніків, тваринників, і після закінчення школи спочатку йдуть працювати на виробництво» [1, с. 98].

Для того, щоб остаточно завершити полеміку, успішний педагог-новатор В. О. Сухомлинський ділиться з Микитою Сергійовичем здобутками із

власного, більш як десятирічного педагогічного досвіду в Павлиській середній школі Онупфіївського району Кіровоградської області. До слова. Автор тез, як учасник науково-практичної конференції, присвяченої 70-річчю з дня народження В. О. Сухомлинського (1988 р.) відвідав с. Павлиш, яке, до речі, знаходиться за сім кілометрів від села, де народився майбутній класик української педагогіки.

«Наш педагогічний колектив шість років тому, - свідчить Василь Олександрович, - розпочав надавати учням 8-10 класів не тільки загальну середню освіту, але й масові робітничі спеціальності за вибором самих учнів [2, с. 97]. Для того, щоб М. Хрущов краще усвідомлював прогнозовану модель поєднання навчально-виховного процесу з життям у Павлиській середній школі, В. О. Сухомлинський описує цей досвід так: «вихованець не тільки вивчає трактор, але й протягом кількох місяців працює в полі, керує трактором і іншими машинами. Поряд з цим, ми з першого дня перебування дитини в школі розпочинаємо і послідовно ведемо протягом 10 років психічну, моральну підготовку учнів до праці [2, с. 97]. Як наслідок, - переконує В. О. Сухомлинський партійного керівника, - з кожним роком зростає кількість тих випускників, які виявляють бажання працювати у виробничих сферах, ніж тих, хто планує стати абітурієнтами закладів вищої освіти.

Водночас, учитель-інноватор В. О. Сухомлинський інформує М. Хрущова про те, що таке панорамне вирішення проблеми за формулою школа-виробництво, є далеко не у всіх середніх загальноосвітніх школах, що якість практичних занять школярів ще не стала системною і потребує серйозного удосконалення.

Автору даних тез імпонує та частина листа В. О. Сухомлинського, у якій досить виразно сформульовані його претензії до Хрущова, стосовно змісту навчально-виховної роботи в середніх загальноосвітніх школах. Тональність зауваження, на наш погляд, свідчить про те, що саме цей аспект проблеми є найважливішим серед тих, що завжди хвилювали педагога-дослідника, мудрого і досвідченого учителя.

Зрозуміємо Василя Олександровича, коли він майже у наказовій формі звертається до М. Хрущова: «Ви дуже мало уваги приділяєте саме цій, головній стороні справи – змісту навчально-виховної роботи» [1, с. 98]. Сказане стосувалося, першочергово, молодших школярів, які завжди були у фокусі уваги В. Сухомлинського. Адже він один із тих, хто вважав навчально-виховний процес у початковій школі як пріоритет і фундамент подальшого формування людини в людині.

На наступних сторінках рецензованого листа В. О. Сухомлинський досить гостро вступає в дискусію з М. С. Хрущовим з приводу пропозицій останнього – заборонити кращим випускникам середніх шкіл видавати золоті і срібні медалі, як досвідчений практик і аналітик Сухомлинський В.О. категорично виступає проти створення спеціальних шкіл для обдарованих дітей, не погоджується з думкою партійного лідера в тому, що відсів учнів із 7-го класу – це вина школи, критикує Хрущова за те, що він не звернув уваги на проблеми, пов'язані з перевантаженням учнів 7-го класу тощо. Автор даних тез має надію, що названі і ще не розкриті проблеми заочного діалогу В. О. Сухомлинського і М. С. Хрущова, будуть уважно проаналізовані на полях кафедрального семінару-практикуму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Из творческого наследия В. А. Сухомлинского (1988) *Советская педагогика*. №3. С. 98.
2. Из творческого наследия В. А. Сухомлинского (1988) *Советская педагогика*. №3. С. 97.
3. Сухомлинський В. О. (1997) Слово до учнів. Вибрані твори. В 5-ти т. Т.5. Статті. К. «Рад. школа». С. 613
4. Сухомлинська О. В. Сухомлинський В. О. (2005) Українська педагогіка в персоналіях: у 2 кн. Кн. 2: Навч. Посібник. К.: Либідь. С. 383.
5. Сухомлинська О. В. Сухомлинський В. О. (2005) Українська педагогіка в персоналіях: у 2 кн. Кн. 2: Навч. Посібник. К.: Либідь. С. 385.